

Psychotechnika - překážka péče o pracujícího člověka

Živá péče o pracujícího člověka je zákonem společnosti budující socialismus. »Reálnost výrobního plánu — říká soudruh J. V. Stalin v »Otázkách leninismu« — to jsou živí lidé, to jsme my s vámi, naše vůle a práce, naše pohotovost pracovat novým způsobem, naše rozhodnost splnit plán.« Člověk, pracující lidé — to je hlavní síla při plnění plánu, při výstavbě socialismu. Ve svém rozhovoru s kovodělníky r. 1934 soudruh Stalin zdůraznil: »Techniku nesmíme odtrhávat od lidí, kteří uvádějí techniku do pohybu. Bez lidí je technika mrtva... Je třeba vzít každého schopného a chápavého dělníka, vzít a vychovat ho. Lidí je nutno pečlivě a pozorně pěstovat, podobně jako zahradník pěstuje ovocný strom. Vychovávat, pomáhat růstu, dát perspektivu, občas povýšit, občas přenést do jiné práce, když se ukazuje, že neovládá svou práci, a nečekat na to, až úplně ztroskotá.« J. V. Stalin ukazuje, že pracujícímu člověku nutno věnovat mimořádnou péči, že je třeba zdokonalit výchovu kádrů tak, aby člověk mohl ve své práci všestranně rozvinout své schopnosti a své vlastnosti, a prospívat tak plně svému závodu, svému pracovišti a svému lidu.

Tato péče musí vycházet ze správných vědeckých základů, ze správného vědeckého pohledu na člověka, ze znalosti zákonů jeho tělesného i duševního vývoje i ze znalosti pracovního procesu. Komplex těchto problémů je nejenom velmi složitý, nýbrž musí být řešen v naší společnosti, která se zbavila kapitalistických vykořisťovatelů, zcela novým způsobem.

Je třeba si otevřeně přiznat, že stojíme teprve na počátku řešení těchto problémů.

Chci především ukázat na to, že na mnohých místech jsou překážkou správné kádrové práce, t. j. péči o pracujícího člověka a rozmísťování pracujících ve výrobním procesu, nesprávné názory, přežitky buržoasní »vědy«. Je to (kromě jiných zvráceností — jako je na př. psychoanalytické pojetí pracovních neuros) především

užitá psychologie práce a psychotechnika.

Jak ukazuje dopisující člen Akademie pedagogických věd SSSR, Anaňjev ve své nedávné přednášce »Základní úkoly sovětské psychologické vědy«, srostla buržoasní psychologie práce »s taylorismem a fordismem, t. j. se současným pohaněčským systémem vykořisťování práce dělnické třídy Ameriky«. Totéž platí o buržoasní psychotechnice, která si klade za úkol výběr lidí pro jednotlivá povolání.

Dr JOSEF LINHART

Skutečnost, že buržoasní psychologie práce a psychotechnika jsou výrazem potřeb kapitalistické třídy, je potvrzována i tím, že vznikají současně s cynickým taylorismem a fordismem v době, kdy kapitalismus vstupuje do stadia imperialismu. Kapitalisté, snažící se zvyšovat své zisky pomocí ještě drastičtějšího vykořisťování dělníků, vidí v psychologii práce a psychotechnice »vědeckou« metodu, která jim má umožnit »zdokonalení« a »racionalisaci« vykořisťování. Současné vidí imperialisté v Taylorově hesle »pravý muž na pravé místo«, které se stalo heslem »amerického způsobu života«, prostředek, jak zabránit růstu revolučního uvědomění dělnických mas, jak ospravedlnit vládu »zdatných« průmyslových a finančních žraloků. Podle »teorií« psychotechniků je »příčinou« krise a nespokojenosti vykořisťovaných dělníků to, že lidé nejsou »správně« podle svých schopností zařazeni do zaměstnání. Zástěrka »vědeckého« zařazování do práce, psychotechnického výběru, měla nastolit třídní smír a zajistit tak východisko z všeobecné krise kapitalistického řádu.

Vznik a vývoj psychotechniky je tedy spojen s ideologickým i politickým bojem buržoasie proti dělnickému hnutí. Hlavní metodou psychotechniky je testování, pomocí kterého psychotechnikové »měřili« individuální rozdíly duševních schopností a

vlastností. Testy jsou krátkodobé zkoušky, sestávající z různých úloh (početních a jiných), na které má zkoušená osoba odpovědět. Podle množství správných odpovědí je hodnocena výše »vrozené inteligence«, vyjadřovaná pověstným »kvocientem inteligence« (IQ).

Používání testů spočívá však na nevědeckém pojetí duševního vývoje člověka.

Za prvé není možno »změřit« předem a pro celý život výši jakési »vrozené inteligence« člověka pomocí umělých a nepřirozených testů a přisoudit mu »podprůměrné« nebo »nadprůměrné« zaměstnání. Jak vysoké nadání člověk má, lze zjistit především podle toho, co přináší svou prací. »Výše nadání, praví B. M. Těplov, se dá zjistit jen ve výsledcích životní činnosti člověka.« Je přece všeobecně známá zkušenost, že schopnosti a síly člověka rostou s úkoly. Proto studium schopnosti a vlastnosti člověka, odtržené od těchto životních úkolů a podmínek, je zcela nevědecké a neplodně abstraktní.

Za druhé se psychotechnikové nesprávně domnívají, že pomocí testů měří jakousi »čistou a vrozenou inteligenci« a že podprůměrnost nebo nadprůměrnost »vrozené inteligence« je trvalá po celý život člověka (tak zv. »konstancí kvocientu inteligence«). Ve skutečnosti však není možno měřit »vrozenou inteligenci« — testátoři zjišťují při nejlepším jen dovednosti a znalosti, které si člověk ve škole a při práci osvojil. Ubohost a falešnost psychotechniky, skutečnost, že psychotechnikové nerozlišují mezi schopnostmi a vlohami, jež jsou vlastně jen možnostmi pro rozvinutí budoucí znalosti a vlastnosti, a mezi již vytvořenými znalostmi a vědomostmi, umožňuje reakčním »sociálním psychologům« pomlouvat dělníky a rolníky, že prý mají nízké schopnosti, že jsou duševně »méněcenní«, a že naopak buržoasní vládnoucí třída převyšuje svým nadáním pracující lid. Výstavba SSSR však potvrdila Leniňova slova, že mezi dělníky a rolníky je velké

množství schopnosti a talentů, které kapitalistický řád hubí a ničí a které se proto nemohou rozvinout v reálné znalosti a dovednosti.

Však již charakter testů ukazuje, že jde o metodu, která — mírně řečeno — není hodna vědeckého jména. Otázky, na které se má odpovídat, mají směšný charakter: Tak na pr. má zkoušená osoba rozhodnout, zda je správná či nesprávná věta (s přeházeným slovořádem) »Kůň peří má každý« a pod. V jednom testu, kterým měřili angličtí psychologové »vzrostené nadání« illetých dětí, bylo — kromě úloh objasnit význam slov anglicky, nepravidelný — otázka: »Jaký je smysl charitativních spolků?« nebo dokonce i takováto otázka: »Proč není možno na pokojské řádat, aby šla prádlo?« Protivědecká podstata testování vyplývá i z toho, že se američtí testátoři snaží zavést testy i pro — psy. Teoretickým základem psychotechniky se stalo reakční morganisticko-weissmannistické pojetí dědičnosti. Příčinou individuálních rozdílů intelligence jsou prý »endogenní biologičtí činitelé«; dědičnost je podle těchto psychologů, závislých na morganismu, nejdůležitější faktor, který určuje vlastnosti člověka. Duševní vlastnosti, vyšší intelligence člověka neurčují prý tedy vlivy společenství, především výchova, nýbrž geny dědičnosti, předávané z pokolení na pokolení, jakási »vzrostená intelligence«. Tak na př. v americké Harrimanově psychologické encyklopedii můžeme číst: »Jednotliví rodiče nevytvářejí dědičnou látku. Tato látka zůstává neměnná v průběhu pokolení a rodiče ji předávají na své potomky.«

Není náhodou, že tato nevědecká psychotechnika byla již dávno odhalena a odmítnuta v Sovětském svazu a že naopak našla svůj pravý domov, své masové rozšíření v USA. Velké množství dolarů, které jsou v Americe psychotechnickým laboratorům věnovány, je přímo úměrné krachům amerického hospodářství. Ve Spojených státech bylo testů po první masově použito při náboru do americké armády za první světové války. Pomocí těchto testů bylo tehdy »dokázáno«, že důstojníci mají inteligenci průměrnou nebo nadprůměrnou, zatím co velká část mužstva armády jsou prý slabomyslní (t. j. jejich výsledky při testových zkouškách se rovnaly výsledkům 12—13letých dětí). Potom bylo testování v USA stále více a více používáno: sloužilo především k diskriminaci dělníků, rolníků, přistěhovalců a pokolených národů. Tak na př. američtí testátoři přinášeli ochotně svým imperialistickým chlebozárcům »důkazy« na podporu rasismu: o »duševní méněcennosti« Indiánů, Australanů, Černocho, přistěhovaných Slovanů, Italů a pod. Proti vši pravdě bylo testy »objektivně« zjištěno, že průměrná inteligence Australanů se rovná illetému americkému dítěti — jaký to vítaný argument pro mrazané buržoasní politiky Anglie a USA, kteří prohlašují, že podobně jako není možno dát nezletilému dítěti klíč od domu, tak také není možno dát svobodu a samostatnost »nezletilým koloniálním národům« a »nezletilým« dělníkům a rolníkům. A tu je prý povinností »starostlivých kapitánů« amerického hospodářství rozhodit oběť na všechny »svou otcovskou péčí« — jak hočmálně prohlašuje americký prezident Truman. »Kapitáni amerického hospodářství nejsou prý však obyčejní vyřídlaři. Testátoři jim propájejí vyřazenou gloriolu »nadprůměrné intelligence«. Tak se psychotechnika a testování staly důležitou zbraní k udržování lidu kapitalistických zemí v porobě.

V souvislosti s imperialismem první republiky rozšířila se psychotechnika i u nás. V roce 1926 byl v Praze založen Ústřední psychotechnický ústav československý (na

Slovensku Psychotechnický ústav v Bratislavě), který se snažil na základě nevědeckých psychotechnických teorií řešit různé hospodářské problémy. Psychotechnických metod používal i po roce 1945 Československý ústav práce při výběru a hodnocení lidí. Když se však pracovníci Československého ústavu práce seznámili s odmítavým stanoviskem sovětské psychologie k testům, uvědomili si nesprávnost psychotechnických metod a upustili od jejich používání. Psychotechnika však již za první republiky pronikla do mnohých průmyslových závodů a psychotechnické metody jsou na mnohých místech dosud používány. Tak na př. »technopsychologické oddělení« Vítkovických železáren píše v průvodním dopise k psychologickým posudkům o ženě, která se hlásí do zaměstnání v těžkém průmyslu: »Psychická konstituce ženy jest ve všeobecnosti méně vhodná pro povolání odpovědná. Vyplývá to zejména z větší závislosti jejich duševních procesů na organických změnách, z větší citové labilitu a menší účasti funkcí volních v celkové osobnostní struktuře.« Příčinou tohoto urážlivého hodnocení není nic jiného, než vlivy reakční psychologické tradice, jak dokazuje shoda názorů tohoto technopsychologického oddělení s názory reakčního francouzského psychologa Claparéda, který má podobné představy o »duševní konstituci« žen (viz Skořepa, Puberta, str. 606—607). Tvrzení o »větší citové labilitu a menší účasti funkcí volních v celkové osobnostní struktuře« ženy je prostě od kořenů falešná buržoasní pověra. Skvělé výsledky sovětských partyzánek, sovětských žen ve všech oborech práce a skvělé výsledky našich žen vyvrací předsudky vítkovického technopsychologického oddělení.

Naše vláda jmenuje nové dělnické ředitele, náš lid stávkou žen v čelo národních výborů. Naproti tomu někteří technopsychologové se zabývají tím, že »sondují« zvláštní vlny, schopnosti a osobní dispozice. Takováto počinná věc není ničím jiným, než pokračováním ve staré psychotechnice, která o »sondování« mnoho mluvila. Ukazuje se, že se jen málo справи tím, že psychotechniku nazveme »technopsychologií«.

Nejde v této kritice o to, abychom odsuzovali pracovníky na závodech, kteří se — bývají obtížnými a odpovědnými pracovníci zdravotními, kádrovými a výchovnými otázkami. Pro jejich práci je však třeba, aby se co nejdříve zbavili nesprávných pověr a jednou z nich je lživědecká psychotechnika, která odvádí od vlastní práce a pracujícího člověka a od socialistické výchovy, jež je naší nejmocnější zbraní při uváření nových lidí. Socialistické uvědomění to je, které vytváří nové úderníky a stachanovce a nikoli »sondování« vln a dispozic. Při přijímání nových zaměstnanců na odpovědná místa v dopravě, u těžkých strojů a jinde, je přirozené nutně odborné vyšetření (na př. smyslové činnosti, hlavně zraku a sluchu), avšak o jejich osvědčení nebo neosvědčení v zaměstnání, do něhož se hlásí, rozhodne především jejich uvědomění, poměr k práci, jejich vůle a síle osvojit si svůj obor, jejich předcházející školení a pod.

Souběžně s řešením těchto praktických úkolů na závodech musí jít i vědecký výzkum pracujícího člověka a pracovního procesu. Jeho cíle a metody však nemají být určovány ani dosavadní tayloristickou psychologií práce a psychotechnikou, ani nesprávnými koncepcemi psychoanalytickými a morganistickými, nasmějí spočívat na papírové, nevědecké testovací metodě, nýbrž na péči o celého, vyvíjejícího se člověka, na Pavlovově učení o významu vyšší nervové činnosti. Jen Pavlovovo učení, založené na principu nervismu a na principu jednoty člověka a jeho sociálního i pracovního prostředí, umožňuje skutečně vědecké studium otázek práce schopnosti člověka, vytváření pracovních zvyků a dovedností, zkoumání vlivu psychických faktorů (druhé signální soustavy) na lidskou práci atd. Výzkumy tohoto druhu zahájila škola sovětského profesora, dopisujícího člena Akademie pedagogických věd K. Ch. Kokcejeva. A tak i zde, podobně jako na jiných úsecích naší práce, překonáme své nedostatky a omyly jen tím, že se důsledně opřeme o sovětskou pokrokovou teorii a praxi.

Jak byli italská buržoasie a jak imitní proletáři.